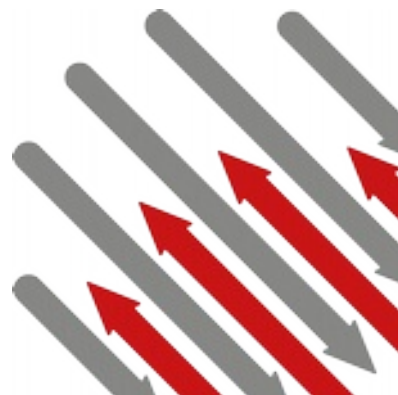

Scenariusz lekcji **WSZYSCY MAMY DŁUGI: DUZI, MALI, NA PÓŁNOCY I POŁUDNIU**

Ekonomiczna edukacja globalna

Materiał powstał w ramach projektu: „*Ekonomiczna edukacja globalna o zadłużeniu. Wszyscy mamy długi: duzi, mali, na Północy i Południu*”.

Zakres problemowy: ekonomiczna edukacja globalna

Typ materiału: scenariusz lekcji

Autorka: Marta Gontarska

Scenariusz lekcji

Tytuł/temat lekcji: ***Wszyscy mamy długi: duzi, mali, na Północy i Południu***.

Czas trwania lekcji: **2 x po 45 minut**

Krótki opis scenariusza:

Scenariusz stanowi wprowadzenie do tematyki globalnego zadłużenia w perspektywie zrównoważonego rozwoju. Lekcja rozpoczyna się od pracy z perspektywy indywidualnej uczennic i uczniów nad kwestiami ekonomicznymi, takimi jak zobowiązania finansowe, pieniądze czy relacje władzy. Następnie przechodzimy do refleksji i dyskusji metodą dociekań filozoficznych. Kończymy zajęcia mini-wykładem przybliżającym wybrane fakty i liczby ilustrujące poruszane zagadnienia.

Poziomy edukacyjne: **szkoła ponadpodstawowa, liceum**

Cele lekcji:

Po lekcji uczeń/uczennica:

- zrozumie, czym jest globalne zadłużenie i jaki ma związek z procesami globalizacji,
- pozna metodę dyskusji, która nie prowadzi do konsensusu oraz nowe zwroty ułatwiające argumentację i komunikację podczas rozmowy,
- zastanowi się, czy i jak kwestie ekonomiczne wpływają na rozwój ludzi, społeczności i państw.

Związek z podstawą programową:

Liceum

Geografia podstawowa

Cele kształcenia – wymagania ogólne: II.7, II.9, II.10, III.9

Treści nauczania – wymagania szczegółowe: VII.3, VII.7, VII.8, IX.2

WOS

Cele kształcenia – wymagania ogólne: I.3, I.4, II.3, III.4, IV.1, IV.2

Treści nauczania – wymagania szczegółowe: I.8, III.2, III.3

Metody i formy pracy:

Ćwiczenia inspirowane metodą dociekań filozoficznych: ćwiczenie „czy wolałabyś / wolałbyś?”, wybór pytań do filmu, film, dyskusja, mini-wykład.

Materiały dydaktyczne:

Komputer z podłączeniem do internetu oraz z głośnikami, rzutnik, karty z pytaniami (w załączniku), opcjonalnie: patyczki drewniane (do lodów lub laryngologiczne) lub żetony lub monety 1-groszowe lub kolorowe papierowe kwadraciki.

Przebieg zajęć:

1. Przedstaw uczniom i uczniom cele lekcji i upewnij się, że są dla nich zrozumiałe. (3 minuty).

2. W ramach rozgrzewki zaproponuj grupie zabawę w „Co byś wolał / wolała?” w trzech rundach.

W pierwszej rundzie rozłóż na podłozie lub ławkach trzy możliwe odpowiedzi: czy wolałabyś / wolałabyś... 1) być najbogatszym człowiekiem przez rok; 2) być superbohaterką/ superbohaterem przez jeden dzień; 3) żyć na średnim poziomie finansowym przez całe życie;

Poproś uczennice i uczniów o ustawienie się wokół kartki z odpowiedzią, która jest najbliższa ich opiniom. Zapytaj chętne osoby z każdej grupy, dlaczego wybrały to stwierdzenie. Pozwól uczennicom i uczniom na zmianę zdania, jeśli argument innej osoby ich przekona. Podkreśl, że preferencje „Czy wolałabyś / wolałabyś...” nie muszą być jednoznaczne. Jeśli ktoś zmienił swoje miejsce - zapytaj dlaczego.

Powtórz ćwiczenie dwa razy z następującymi stwierdzeniami:

Runda druga: „Czy wolałabyś/ wolałabyś...”: 1) pożyczyć komuś dużą sumę i czekać na zwrot; 2) pożyczyć od kogoś dużą sumę i planować ją wkrótce zwrócić; 3) pracować w banku i samodzielnie podejmować decyzję komu przyznać, komu umorzyć kredyt, a komu go odmówić.

Runda trzecia: „Czy wolałabyś / wolałabyś...” 1) mieć nieograniczoną sumę pieniędzy, którą możesz stracić w całości, jeśli wydasz choć część w niewłaściwy sposób; 2) mieć ograniczoną sumę pieniędzy, którą posiadasz bezwarunkowo; 3) nie mieć w ogóle swoich pieniędzy, ale mieć zapewnione wszystkie potrzeby przez kogoś z zewnątrz.

Pytając o argumenty uczennice i uczniów powstrzymaj się od ich oceny. Słuchaj i zadawaj pytania doprecyzowujące odpowiedzi. Jeśli uczennice i uczniowie nie rozumieją stwierdzeń, spróbuj dać jakiś przykład. W podsumowaniu warto odnieść się do zjawisk związanych z zadłużeniem krajów globalnego Południa, jak udzielanie kredytów państwom przez inne państwa czy instytucje finansowe, decyzje dotyczące warunków, na jakich kredyty są przyznawane, brak możliwości samodzielnego decydowania przez rządy państw na co wydadzą pieniądze, które otrzymały w ramach kredytu. (20 minut).

3. Pokaż grupie krótki filmik „Daj, co możesz, weź czego potrzebujesz” (ang. *Give What You Can, Take What You Need*): <https://www.youtube.com/watch?v=mSj9maQ1lPo> (5 minut).

4. Po obejrzeniu filmu zapytaj grupę o wrażenia. Wynotujcie wspólnie słowa kluczowe, dotyczące tego filmu, np. pieniądze, dzielenie się, przepływ, hojność itp.

Następnie zaprezentuj grupie pytania, każde pytanie na oddzielnej kartce.

- 1) Czym i w jaki sposób warto się dzielić?
- 2) Dlaczego pieniądze są ważne?
- 3) W jakiej sytuacji jednocześnie możemy mieć dług do spłacenia i ktoś będzie nam coś winien?
- 4) Czy można być jednocześnie biednym i bogatym?
- 5) W czym pomagają, a w czym przeszkadzają nam pieniądze?
- 6) Jakie długi mamy wobec siebie i świata?

- 7) Czego ludzie i świat potrzebują teraz najbardziej?
- 8) Kto z większym prawdopodobieństwem powie, że dobro i zło wraca - ci ,którzy biorą, czy ci, którzy dają?
- 9) Kiedy pieniądze mogą uratować sytuację?
- 10) Co by było, gdyby pieniądze zniknęły?

Każdej osobie daj po pięć patyczków, wytłumacz, że symbolizują one głosy, które mogą oddać na przedstawione pytania. Poproś uczennice i uczniów, aby podzielili głosy według uznania. Mogą przekazać wszystkie na jedno pytanie, mogą też rozłożyć je w dowolny sposób. Powiedz, że jedynym kryterium wyboru jest to, na ile pytanie jest dla nich interesujące i chcą poszukać na nie odpowiedzi podczas wspólnej rozmowy.

Następnie zaproś uczennice i uczniów do wspólnej rozmowy w poszukiwaniu odpowiedzi na wybrane pytanie. Jeśli nie macie jeszcze ustalonych zasad komunikacji, poświęćcie chwilę na ich ustalenie.

Zwróć uwagę, że w tej rozmowie wartością jest przedstawienie różnych punktów widzenia, a nie wypracowanie jednej wspólnej odpowiedzi. Zaproś uczennice i uczniów do rozmowy ze sobą, powiedz, że dlatego krzesła ustawione są w kręgu i bez oddzielających je ławek, żeby mogli się widzieć, kierować to, co mówią, do siebie nawzajem, a nie do Ciebie (nauczycielki / nauczyciela). Poproś, żeby nawiązywali do swoich wypowiedzi nawzajem. Zapowiedz, że twoja rola polega na wspieraniu procesu rozmowy między nimi oraz obserwowaniu i podsumowaniu jej przebiegu na końcu (jeśli potrzebujesz rób notatki w trakcie rozmowy), ale nie będziesz wypowiadać własnej opinii. Zachęć do tego, żeby uczennice i uczniowie zwracali uwagę na to, by nie mówić jednocześnie. W tym celu poproś, aby zgłaszali się do głosu nie przez podniesienie ręki, ale przez jej wyciągnięcie w kierunku środka kręgu, w którym siedzą.

Możesz poprosić kogoś z grupy o rozpoczęcie rozmowy i wyjaśnienie, dlaczego zagłosował / zagłosowała na to właśnie pytanie, które wybrał / wybrała. Następnie przekazuj głos kolejnym osobom. Staraj się zadawać dodatkowe pytania dotyczące przykładów, znaczenia słów kluczowych, np. Co dla ciebie znaczy być bogatym? Jakie znasz inne, niefinansowe wymiary bogactwa? Czy można mieć inne długi niż finansowe? Czy możesz podać przykład takiej sytuacji? itp.

Podsumowując dyskusję, postaraj się pokazać różnorodność poglądów oraz to, jak wyglądał proces poszukiwania odpowiedzi. Nie próbuj jednoznacznie odpowiedzieć na wybrane pytanie. Jeśli to możliwe w podsumowaniu postaw kolejne pytanie/ pytania, które uczennice i uczniowie mogą dalej sobie zadawać. Odnies się również do przebiegu dyskusji, zwróć uwagę czy uczennice i uczniowie rozmawiali ze sobą, czy wszyscy wzięli udział w dyskusji, na kogo kierowali uwagę mówiąc, czy przestrzegali zasad (jeśli w trakcie dyskusji zasady są łamane twoją rolą, jako moderatora, jest zwrócenie uwagi). Podziękuj grupie za udział w dyskusji. (40 minut).

5. Przedstaw uczennicom i uczniom podstawowe fakty dotyczące globalnego zadłużenia na podstawie materiału Instytut Globalnej Odpowiedzialności.

Warto zwrócić uwagę na następujące fakty:

- Nie tylko osoby indywidualne mają długi, ale też państwa.
- Kraje takie jak Czad, Mozambik czy Republiki Kongo tracą płynność finansową z powodu zadłużenia.
- W Ghanie czy Angoli obsługa zagranicznego zadłużenia publicznego to ponad połowa dochodów budżetu tych państw.
- Kraje, które ponoszą wysokie koszty obsługi zadłużenia, muszą ograniczać wydatki publiczne (np. na edukację czy służbę zdrowia). W Egipcie czy Kamerunie takie cięcia przekroczyły 20%.
- Polska również udziela kredytów krajom globalnego Południa w ramach współpracy rozwojowej. W ostatnich latach m.in. Angoli, Etiopii czy Senegalowi.
- Polska, udzielając kredytów innym państwom, stawia im konkretne warunki, jest to na przykład zakup towarów od polskich firm czy ułatwienie inwestowania polskim firmom w danym kraju. Ogranicza to znacznie możliwość swobodnego wydatkowania pieniędzy zgodnie z potrzebami społeczeństwa danego kraju.

Zapytaj, czy uczennice i uczniowie znali te fakty wcześniej. Czy słyszeli o nich w telewizji lub mediach społecznościowych? Czy słyszeli, żeby politycy dyskutowali te kwestie? Jak grupa ocenia wagę tych wyzwań globalnych? (15 minut).

6. Poproś uczennice i uczniów o końcową rundkę. Zaproś do refleksji, z czym kończą tę lekcję, co ich zainteresowało podczas tych zajęć. (7 minut).

Komentarz metodyczny

Przygotuj salę tak, żeby grupa mogła swobodnie się poruszać już od pierwszego ćwiczenia. Najlepiej usuń ławki ze środka sali, proponując ustawienie w kręgu. W tym celu przygotujcie z grupą salę przed rozpoczęciem zajęć. Dzięki temu uczennice i uczniowie będą mogli się widzieć i ze sobą rozmawiać w ramach proponowanych aktywności, a także poruszać się swobodnie, co jest ważne szczególnie na początku.

W pierwszej aktywności kluczowe jest, żeby dać grupie pole do generowania argumentów i pomysłów. To dobre ćwiczenie kompetencji komunikacyjnych oraz krytycznego myślenia. Zwróć uwagę, że celem tego ćwiczenia nie jest przekonanie wszystkich, żeby stali po jednej stronie. Trzeba jednak zająć jedną z trzech pozycji, nie można stanąć pomiędzy nimi. Różnorodność opinii i pomysłów w grupie jest wartością. Podczas tego ćwiczenia nie wyrażaj swoich opinii i nie oceniaj wypowiedzi. Jeśli padnie kontrowersyjny argument, zapytaj grupę, czy inne osoby też tak myślą, co na to inna strona lub też, czy są jakieś argumenty odmienne od tego, który przed chwilą został wysunięty. Podkreśl kilkakrotnie, że uczennice i uczniowie mogą zmieniać miejsce, jeśli stwierdzą, że jakaś wypowiedź ich przekonała. Zwróć uwagę, jak grupa formułuje argumenty, czy potrafi kulturalnie dyskutować - bez mówienia w tym samym czasie i przekrzykiwania się. Zinterweniuj, jeśli używane są argumenty odnoszące się do oceny osoby (np. „Jesteś głupi, że tak myślisz...”), które oceniają osobę a nie opinię (która mogłaby brzemieć np.: „Nie zgadzam się z tobą, bo...”).

Krótki film, który będziesz wyświetlać, nie jest dostępny w polskiej wersji językowej i choć napisów i tekstu jest tam niewiele warto, żebyś mógł / mogła służyć pomocą swoim uczennicom i uczniom podczas jego oglądania. W tym celu przeczytaj krótki opis filmu znajdujący się poniżej.

Film jest zapisem akcji w przestrzeni publicznej w korytarzu metra w Los Angeles w Stanach Zjednoczonych, która polegała na umieszczeniu tablicy z tytułem „Daj co możesz, weź czego potrzebujesz”, do której przyczepione zostały banknoty jednodolarowe. Każda osoba, która chciała się podzielić, mogła przyczepić na tablicy banknot. Osoby, które potrzebowały finansowego wsparcia mogły te banknoty odczepić i wziąć. Wiele osób podczas akcji brało lub dawało pieniądze. Mężczyzna, którzy znalazł na podłodze 20 dolarów, przyczepił je do tablicy. Ostatni banknot wisiał na tablicy 20 minut zanim autorzy pomysłu zdemontowali tablicę. W tle filmu słychać piosenkę „What a wonderful world” (pol. Jaki wspaniały jest ten świat).

Ćwiczenia inspirowane są metodą dociekań filozoficznych, o której więcej przeczytasz, m.in. w publikacji Instytutu Globalnej Odpowiedzialności pt. „Globalna układanka” (do pobrania pod adresem: <https://igo.org.pl/globalna-ukladanka-na-tydzien-edukacji-globalnej>). W zależności od tego czy grupa dużo dyskutuje i czy dobrze się komunikuje możesz zaproponować również puste kartki, na których grupa może sformułować własne pytania. Wtedy kluczowe jest, żeby były to

pytania, które zakwalifikowalibyśmy jako filozoficzne, to znaczy są otwarte, abstrakcyjne, nie ma na nie łatwej i jednoznacznej odpowiedzi, sprzyjają pokazywaniu różnych perspektyw.

Są różne metody głosowania. Tym razem proponujemy patyczki i przynajmniej kilka głosów na osobę (proponujemy po pięć). Możesz skorzystać z drewnianych patyczków laryngologicznych, ale też żetonów, monet po 1 lub 2 grosze czy kolorowych kwadracików wyciętych z papieru. Chodzi o to, żeby każdy miał takie same przedmioty do głosowania, a głosujący nie mogli poznać, kto i jak zagłosował. Jeśli wolisz zastosować tajne głosowanie, można to zrobić, ustawiając grupę w kręgu plecami do wnętrza okręgu, położyć rękę na plecach i za pomocą podniesionych kciuków głosować na odczytywane pytania (w tej metodzie nie ograniczamy liczby głosów na osobę).

Przed rozpoczęciem dyskusji warto zadbać o zasady dobrej rozmowy. Jeśli grupa nie ma swojego kontraktu, to można sporządzić go przed rozmową. Jeśli ma, warto zwrócić uwagę na zasady związane z komunikacją i bezpieczną przestrzenią do dyskusji. Współtworząc zasady z grupą można skorzystać z zasad klubu dobrej rozmowy Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO).

Jeśli przy okazji rozmowy chcesz ćwiczyć umiejętność nawiązywania do wypowiedzi innych osób, możesz w tym celu wypisać kilka zwrotów na tablicy lub na kartkach i położyć wewnątrz kręgu, np. „Podobnie jak X uważam, że...”, „Nie zgadzam się z Y, ponieważ mam inne doświadczenia...”, „Inaczej niż Z rozumiem pojęcie...”, „Bliskie jest mi to, co powiedziała Y, ponieważ...”, itd.

Kolejną innowacją w dyskusji, którą warto wprowadzić, jest zmiana nawyku zgłaszania się do odpowiedzi przez podniesienie ręki do góry. Zamiast tego, osoba chcąc zabrać głos sygnalizuje ten fakt poprzez wyciągnięcie ręki do przodu (gest dawania). Możesz użyć też miękkiej piłeczki, którą zawsze trzyma osoba zabierająca głos (wtedy dodatkowo uczennice i uczniowie muszą zwracać uwagę na to, kto oprócz nich zgłosił się do odpowiedzi i pilnują kolejności w przekazywaniu głosu).

Moderacja takiej dyskusji może być wyzwaniem również dla Ciebie, bo nauczyciel / nauczycielka przestają być w centrum rozmowy i mają nad nią mniejszą kontrolę. Pamiętaj, że nie wyrażasz swoich opinii i nie oceniasz argumentów innych. Możesz jednak zachęcać grupę do odnoszenia się do kolejno wypowiedzianych argumentów. Śledź proces rozmowy, rób notatki, które pomogą Ci w podsumowaniu, zadawaj pytania pomocnicze, próbuj parafrazować wypowiedzi osób, sprawdzając czy dobrze je rozumieasz / rozumiały. Twoją rolą jest również pilnowanie zasad, które ustaliliście z grupą na czas tej rozmowy.

Wartością metody dociekań filozoficznych jest zadawanie pytań, a nie dawanie szybkich i jednoznacznych odpowiedzi. Samo poszukiwanie i zgłębianie problemu dyskusji to bardzo ważny proces. Jest on na tyle odmienny od rzeczywistości szkolnej, że warto zapowiedzieć to uczennicom i uczniom oraz nawiązywać do tego w trakcie trwania zajęć. Zaobserwuj, czy widzisz zmianę w procesie uczenia się, zachowania czy aktywności uczennic i uczniów. Może te obserwacje zachęcą cię do częstszego wykorzystywania ćwiczeń inspirowanych tą metodą, które znajdziesz w innych materiałach Instytutu Globalnej Odpowiedzialności.

Materiały pomocnicze:

- [Baranowska-Janusz, Malina; Godorowska, Julia; Krawczyk Elżbieta \(2017\). Punkty widzenia. Klub dobrej rozmowy. Przewodnik dla młodzieży. Warszawa, Centrum Edukacji Obywatelskiej](#)
- [Belgeonne, Clive \(2015\). Edukacja uczestnicząca: filozofia dla dzieci i młodzieży \[w:\] Globalna układanka, czyli jak definiować globalne problemy, rozumieć je i zajmować się nimi. Warszawa, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, s. 34 - 59](#)
- [Chudzyński, Jan \(2019\). Zadłużenie a walka z ubóstwem. Finansowanie rozwoju, Instytut Globalnej Odpowiedzialności](#)
- [Problem zadłużenia krajów globalnego Południa. Wprowadzenie, 2018, Instytut Globalnej Odpowiedzialności](#)

Załącznik: karty z pytaniami (oddzielny plik PDF pod adresem:

https://igo.org.pl/wp-content/uploads/dlugi_material-eduk_scenariusz_karty-pracy.pdf)

Licencja Creative Commons - Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności (IGO). Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2018. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej. Treść licencji jest dostępna na stronie: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl>

Projekt współfinansowany w ramach polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autorki i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej. Za treści wyrażone w tym materiale odpowiada wyłącznie poglądy autorki. Opinie te w żadnym wypadku nie wyrażają oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.

Zrealizowane w ramach przedsięwzięcia Citizens for Financial Justice.